

A „kulturális földosztás” Szegeden

A szegedi színházi élet beindulása 1944/45-ben

Farkas László Róbert*

* Koszta József Múzeum, Szentes

Kulcsszavak

Szeged
színház
politika
kultúra

Szeged
theater
politics
culture

Absztrakt

A művelődési helyzet sem tudja nélkülözni a politika behatását Magyarországon a második világháború utáni időszakban. Felszökkenve a pusztítás hónapjai után, csiráiban ugyan, de már a kulturális életben is jelen van a kommunisták türelmetlen ténykedése. Furcsa, paradox helyzet: épül az elnyomó hatalom, minden változásnak indul a gyökerétől, és a kultúra is „magasabb sebességbe kapcsol”. Minden szinten izzó munkálkodás folyik a tudatmódosítás érdekében, hadat üzenve az 1945 előtti, polgári ízlésű, inkább szórakoztató és üzleties jellegű színházi berendezkedésnek. Ugyanakkor vitathatatlan, hogy a művelődési szféra szereplőinek a bevétel-orientált és koncesszióban működő magántársulatok, a kiszámíthatatlan hétköznapiok, majd a háborús éhezés, bujkálás, kilátástalanság után védőzárnyat, szociális biztonságot ad az újonnan épülő klientúra. A politika számára nincsenek kérdőjelek. 1945 első hónapjaitól narratívákká emelkednek, tudatalattiba fészkelődő dogmákká alakulnak az üzenetek. A szegedi színház az új művelődéspolitikai egyik kiemelt bemutató terepe. A tanulmány ezt a jelenséget, folyamatot elemzi.

Előszó

A náci rémuralom haldoklik, utolsó perceit éli hazánkban. Átmenet ez a korszak egy másik rosszba is. Szálasi Ferenc kormányt alakít 1944 októberében és nyilas hatalom alá kerül az ország. Budapest, valamint az ország középső és nyugati területe még német megszállás alatt van. Keleten viszont a második ukrán frontról, Malinovszkij marsall¹ vezetésével megérkeznek az újabb megszállók. Az oroszokkal együtt új politikai klientúra épül. Az átalakuló Magyarország központja – a határmenti adottságainál fogva – hazánk egyik intellektuális-tudományos központjaként Szeged lesz.

1944-1945 a hazai kulturális, művelődési élet fordulópontja. Egyfajta korszak- és paradigmaváltás a 20. században. A második világháború utáni időszak rövid, demokratikus társadalmi berendezkedést mutat külsőségeiben. Ebben az időtávban Teleki Géza gróf² és Keresztury Dezső³ lát el vallás- és közoktatási miniszteri feladatokat. A lelkiségi és oktatási folyamatok koordinálása mellett a kulturális irányítás is hozzájuk tartozik. Elviekben. Ahogyan ezt a tanulmányban is bizonyítottan olvashatjuk majd, a művelődési helyzet sem tudja nélkülözni a szélsőbaloldali hatásokat, sőt, a történések magvát igazán ott kell keresni. Fő tevékenysége a kommunistáknak a társadalom kulturális-mentális homogenizálása volt. Az egyéni sokszínűséget és a vallást minden szinten elfojtják, fő cél az uniformizálás. Jelszavaik megkérdőjelezhetetlen narratívákká, dogmákká alakulnak, amelyek először taktikusan az antifasiszta népfront eszméjébe burkolóznak.

A színházi életet is érintik természetesen a változások. A színészek nagyobb része még mindig bujkál az országban, esetleg hadifogságban vagy koncentrációs táborokban van. Aki túlélte az embertelen munkaszolgálatot, az ott várja a szabadulást. Vannak, akik szerencsésen még időben külföldre távoztak a fajvédő törvények miatt. A helyzetet tökéletesen bemutatják ezek a példák: Karády Katalin, a háború előtti időszak dívája és nőiedálja, ünnepelt molesztár kilenc hónapig fekszik otthonában idegösszeomlással a háború borzalmái miatt (embermentok.eletmenete.hu; é.n.). Utána Zilahy Lajos⁴ íróval együtt alapító tagja a „Magyar-Szovjet Művelődési Társaságnak”.⁵ Jávor Pált, a bálványozott színészlegendát antifasiszta magatartásáért – és feltehetően zsidó származású felesége miatt is – a nyilasok Sopronkőhidára hurcolják; kilenc hónappal később, 1945 nyarán szabadul. Visszatérése után kevésbé sikeres, mellőzötté válik. Szelezky Zita és Páger Antal szélsőjobboldali magatartásuk miatt külföldre menekülnek. A Vörös Hadsereg 1945 januárjában érkezik Budapestre. Röviddel utána üzemel a Nemzeti Színház, Major Tamás pedig február 20-tól igazgató. Felcsendülnek újra a régi melódiák az Operettszínházban, Jób Dániel építési kölcsönből helyreállítja a Vígszínházat, a Madách Színház is megnyitja kapuit. Várkonyi Zoltán először Szabad Színház néven, majd hónapokkal később Művész Színház elnevezéssel alapít egy páratlan, európai ízlésű, avantgárd eszközökkel dolgozó társulatot. És a többi fővárosi

színház, kabaré, varieté is újra nyit. Megalakul a Színészek Szabad Szakszervezete (Farkas 2014).

Mi történik ekkor Szegeden? A szovjet csapatok 1944. október 11-én érkeznek a városba Butyenkó alezredes⁶ vezetésével. A későbbi politikai berendezkedést, valamint a kulturális és helytörténeti mozzanatokat vizsgálva láthatjuk, hogy az újjáépülést és a helyi társadalom változásait a háború utáni kezdetektől egészen a Rákos-diktatúra totális térnyeréséig az országos eseményekkel kell párhuzamba állítanunk.⁷

Az alábbiakban adalékokat olvashatunk a szegedi művelődés- és színháztörténet ezen időszakáról. Szűkítve halmazunkat, az 1944/45-ös szegedi színházi évad történéseit és az állami szintre emelt, intézményesített Szegedi Nemzeti Színház első hónapjait vizsgáljuk. Fordulatokban gazdag, izgalmas a szegedi kulturális helyzet, amelyet talán ilyen részletességgel még nem vizsgáltak. Le kell szögeznünk, hogy a téma eddigi kutatási eredményei „sötét foltot” rejtenek, rejtettek magukban.

Ez a dolgozat inkább történeti munka, mint színházi, szakmai anyag. Annál is inkább, mert Szeged 1944-1945 utáni köztörténeti, politikai, szociológiai és társadalmi folyamatai egyértelműen feldolgozottak. Nívós szakkönyvek, publikációk, doktori dolgozatok, egyetemi kéziratok és újságcikkek bőségesen állnak rendelkezésünkre, amelyekért köszönettel tartozunk a korábbi szerzőknek. A kutatáshoz ezek csak szerény kapaszkodókat voltak képesek nyújtani abból a szempontból, hogy a kereteket kevésbé ismert forrásokkal feltölthessük. A külön-külön mozaikszemekként árválkodó források csak néhol „elejtett”, jelentéktelen mondatokként, adatokként szunnyadtak eddig. Inkább csak kísérő jelenségei voltak egy hírnek, vagy politikai jelenségnek. De a bemutatott történéseket, fel-felbukkanó adatokat most megpróbáljuk egy témára felfűzni, minden eddigi „elejtett” mondatnak jelentőséget adva. A politikai kultúra és a kultúrpolitika – érdekes szójáték, de két külön fogalom és egymástól elváloan értelmezhető jelenségekről beszélünk – összefonódásáról, azok egy irányba mutató termékenyüléséből, az 1944 utáni „kulturális földosztásról”, mint művelődéspolitikai diskurzusról eddig Szeged viszonylatában nem olvashattunk. Körképet nyújtunk Szegedről, annak relációjában, hogy a szovjet hatásra kiépülő politikai rendszer a kényszerített társadalmi folyamatokkal együtt, miként hatott a helyi kulturális életre. Reményeink szerint adósságot törlesztünk ezzel, és méltó módon hozzájárhatunk Szeged 20. századi történetének kutatásához. A hatalmi átrendeződést egyfajta „színházi reflektorral világítjuk meg”, hogy a művelődéspolitikai átrendeződések apró, eddig még nem ismert elemeit vizsgálva, teljes képet kapjunk a Szegeden végbemenő színházi változásokról.

Azt állítjuk – és a következőben ennek bizonyításához keresünk forrásokat –, hogy a szegedi színházi élet már a kezdetektől, a háború utáni hónapoktól egy jól körvonalazható ideológiai stratégia mentén szellemül át fokozatosan, amely országos szinten egyedüli jelenség a vizsgált időszakban.

A színházi élet bővebb megismeréséhez elsőként Szeged közállapotát, politikai helyzetét mutatjuk be röviden. Ezt megismerve térünk át a szegedi kulturális élet történéseire, végigjárva a színház mellett más játszóhelyeket is. A dolgozat végén az összefoglalásban kíséreljük meg eredményeinket summázni.

A munkában segítséget nyújtottak adattárak, lexikonok, a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltárának dokumentumai, korabeli színházi témájú összefoglalók, különös tekintettel segítette a visszaemlékezést a *Délmagyarország* napilap elektronikus archívuma. Ézúton is külön köszönetet kívánok mondani egykori történész kollégámnak, Vincze Gábornak, valamint tanáraimnak, dr. Zombori Istvánnak és dr. Miklós Péternek tanácsaikért, forrásként felhasznált tudományos publikációikért, valamint Sándor János színházrendezőnek, a szegedi színház történetét bemutató munkáiért.

Szeged helyzete

Amikor 1944 tavaszán sorra tartóztatják le és hurcolják el a kommunistákat, Dénes Leót Újvidékre viszik munkaszolgálatra. Néhány hónappal később, a légitámadások folytán, és a Vörös Hadsereg közeledése miatt, ide vezénylik 1944 augusztusában Szegedre, légoltami szolgálatra. Itt találkozik össze, itt köt szellemi szövetséget Valentiny Ágostonnal, a szociáldemokrata ügyvéd-politikussal, aki később az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja, igazságügyi miniszter és egyben 1945 nyaráig Szeged polgármestere. Politikailag eredményes munkakapcsolat alakul ki kettejük között. A városba érkező Vas Zoltán, a Magyar Kommunista Párt (MKP), valamint a szovjet kormány különmegbízottja Dénes Leót ajánlja figyelmébe az orosz katonai városparancsnoknak. Így delegálják először őt városi tanácsnoknak dr. Pálfi György megbízott polgármester mellé, majd utána Valentiny helyettesének. Dénes 1945 augusztusától már egyedül irányítja a várost polgármesterként. A koalíciós időszakban még dr. Antalffy György,⁸ a jogász-szocdem politikus lát el aljegyzői, majd alpolgármesteri feladatokat.

A máig sokat emlegetett szegedi, keményvonalas Komócsin-család aktívan vesz részt az új politikai életben és a város újjászervezésében. A gyakran ittas, képzetlen, antiszemita, eredeti szakmáját tekintve tetőfedő-cserepező Komócsin Illés⁹ magas beosztást lát el. Élet-halál ura ekkor, a helyi politikai rendőrség, később a szegedi ÁVH parancsnoka. Testvére a kőműves és egykoron vörös katona Id. Komócsin Mihály,¹⁰ az MKP szegedi és délterületi bizottságában foglalt helyet, hadiüzemek és szakszervezetek felügyeletét látja el. Fiai is követik: Komócsin Zoltán¹¹ mozgalmár, a KISZ egyik szegedi alapítója, a MADISZ titkára. Ebben az időszakban rendszeresen jelennek meg cikkei a *Délmagyarország* napilapban. Ifj. Komócsin Mihály¹² segéd munkás is szakszervezeti felelőse az MKP-nak Szegeden.

Az első napokban a fél város, mintegy 75 ezer ellátatlan ember élelmezéséről,¹³ a gázgyár beindításáról, és a villanyvilágítás azonnali megoldásáról kell gondoskodniuk a városvezetőknek. Az utóbbiak nélkül a kórházak, klinikák sem tudnak működni. A városban hatezer

munkanélküli van ezekben a hónapokban. Kormányzati működés nélkül, a maga erejéből küzd a város, napról-napra haladnak előre az újjászervezésben. Megindítják az igazságszolgáltatást, a pénzügyi igazgatást, a postát és megszervezik a rendőrséget, majd szovjet katonai segítséggel és a város ezreinek bevonásával megépül a várost Újszegeddel összekötő ideiglenes pontonhíd.

1944. november 5-én Moszkvából megérkezik Gerő Ernő, Révai József, Farkas Mihály és Nagy Imre Szegedre. A napfényvárosa ekkor országos politika központja. A moszkoviták újjászervezik a kommunista pártot, létrehozzák a központi vezetőségüket. Első ülésüket november 7-én tartják. November 20-ig vannak Szegeden, azután Debrecenben üléseznek. A közigazgatás újjászervezése egy időben megindul a szegedi MKP tagtoborzása, Révai József, Szirmai István¹⁴ és Vas Zoltán segítik a pártaktívákat. A találkozókön a türelmetlenkedőket nyugtatják: a proletárdiktatúrát azonnal még nem lehet bevezetni. Az első tömeges gyűlést a városi színházba (mai Szegedi Nemzeti Színház épülete) hívják össze. Beszámolók szerint a jelenlévők könnyes szemmel éneklék az Internacionálét. Karácsonyra már intézményesített és gördülékenyen működő pártszervezettel rendelkezik a szélsőbaloldal. Emellett Szegeden összeállnak a szakszervezeti bizottságok és üzemi tanácsok is.

Szegeden megalakul az ekkor még a közjogi és társadalmi átszerveződés érdekében működő – nem törvényesített módon, hanem mozgalmi szinten – Magyar Nemzeti Függetlenségi Front. A törvényhatósági bizottságot megszüntetik, megszervezik a népbíróságot, döntenek az Ideiglenes Nemzetgyűlés delegáltjairól, kijelölik a földosztó bizottság tagjait és újjászervezik a városi képviselőtestületet. Megalakul a Kommunista Ifjúsági Szervezet.¹⁵ A fiatalokból álló mozgalom magját a szegedi Csillag Börtönből szabadult kommunista fiatalok és a Szegedi Munkásotthon¹⁶ vezetői képezik. A tömörülés országos központi vezetősége Szegeden ülésezik rendszeresen – székház nélkül, valamelyik tag lakásán. Nem sokkal később a szervezetet a kommunisták felosztják, majd 1945 januárjában hivatalosan is megalapítják a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetséget (MADISZ), hogy szélesebb körben tudják érvényesíteni népfront-politikájukat. Eközben a szociáldemokraták és a kiszegzdák fiatal sejtjei is létrejönnek, de Szegeden a legnagyobb erővel a MADISZ-ba toboroznak fiatalokat, akik társadalmi munkában a közbiztonság helyreállításában és a politikai munkában is segédkeznek. Az újonnan szerveződő polgárőrség és a hadsereg munkáját segítik, valamint az antidemokratikus erők, nyilas csoportok, reakciós bandák leleplezésében jeleskednek (Dénes 1970; Sárközi 1981).

Fontos adalék még, hogy 1944 novemberében, hosszú hónapok után, a német megszállás alatt betiltott szegedi *Délmagyarország* napilap újraindul, amelynek résztulajdonosa Balogh István szeged-alsóközponti plébános és miniszterelnökségi államtitkár (Balogh Péter). A szerkesztőbizottságban a Péter mellett (gazdasági főnök) még a parasztpárti Erdei Ferenc (főszerkesztő), és a kommunista párti Révai József (főmunkatárs) foglalnak helyet. Megalakuláskor a függetlenségi front újságja, 1945 nyaratól pedig már a kommunisták hivatalos orgánuma helyi szinten a *Délmagyarország*. A kiszegzdák másik lapot szerkesztenek *Szegedi Kis Újság* néven, a *Szegedi Szabad Szó* pedig a Nemzeti Parasztpárt újságja (Miklós 2007: 171-172). Az MKP szegedi csoportja Vas Zoltán koordinálásával *Szegedi Népakarat* néven napilapot szerkeszt. Az első szám 1944. október 18-án jelenik meg. Rövid életűnek bizonyul, összesen 9 számot él meg az újság (Paál 2016).

1945 májusától „Magyar-Szovjet Művelődési Társaság” néven, országos mintára komoly kultúrmozgalom indul a városban is. A régi mozgalmárokból, kommunistákból, szociáldemokratákból álló társaság díszes székházat is kap a belvárosban a Dugonics tér 9-11. szám alatt. Dénes Leó emlékiratai szerint (Dénes 1970) az üzemi csoportokból, egyetemi dolgozókból, katonákból, politikusokból álló csoportosulás rövid idő alatt tömegbázissá duzzadt. Az új székházban már szakosztályokra tagozódnak. Van orvosi, jogi, mezőgazdasági, ipari, pedagógus, színházi és sajtóosztály, egyre szélesebb rétegeket tudnak magukénak a lakosságból, mind több ember vesz részt a találkozókön. Rendezvényeik célja a szovjet élet – így írja az egykori városvezető –, a tudomány és művészeti élet megismerése és megismertetése. Továbbá a „felszabadulási évforduló” megünneplése, a magyar-szovjet barátság napjának megtartása és szovjet művészek előadása szerepel még rendszeresen a palettán (Dénes 1970; Sárközi 1981).

A kommunisták előretörése ellenére a kiszegzdák Szegeden 62,2%-os támogatottságot szereznek maguknak az országgyűlési választáson, 1945 novemberében (Dénes 1970; Sárközi 1981).

A színházi élet Szegeden

1944-ben a háború utáni lelki romok eltakarítása is azonnal megkezdődik. Dénes Leó (1970) visszaemlékezése szerint a szovjetek nagyban segítették a szegedi kulturális élet felpezsdítését. Komoly szerepe volt annak – írja –, hogy a második orosz városparancsnok, Hajtovics¹⁷ magasrangú tiszt helyettese, Kartjenov gárdaalezredes¹⁸ a háború előtt hazájában maga is színészként tevékenykedett (Dénes 1970).

A színház ekkor még alkalmatlan a nézők fogadására, hiszen a tetőn lévő egyik víztartályt bombatalálat érte. Több mint harmincezer liter víz árasztja el a nézőteret és a környező folyosókat (Sándor 2003), mégis a körülmények ellenére október 18-án már esztrádműsor megy a városi színházban. Ekkor még koncesszióban, egyfajta bérleti rendszerben működik a teátrum, dr. Baranyi János¹⁹ zeneiskola-igazgató, zongoraművész, karmester és Herczeg Vilmos²⁰ szegedi színész – aki 1928 óta örökös tagja a játszóhelynek – vezetésével.

Magánvállalkozókként működtek a színházat, és az általános bérleti díj mellett az előadások bevételeiből is fizetniük kell a város kasszájába. A több hónapos helyreállítási munkálatok után december 13-án indul be ténylegesen a kultúrgépezet. A bevétel érdekében színre viszik Molnár Ferenc Liliomját, továbbá operettek, vígjátékok, kabarék váltogatják egymást a repertoáron. Reálisan vizsgálva ez inkább háború utáni búfelejtő²¹ és üdítő lélekgyógyászat, mint színházi évad. A koncessziós évad mérlege (1944. október-1945. augusztus): 214 operett és 41 prózai előadás (Nikolényi

1986: 8-9). Tíz hónap alatt ez 255 előadóestet jelent. Tehát (a hétfőkön kívül) átlagban minden este felgördült a függöny Szegeden vagy a tájelőadásokon, amelyek helyszínei Hódmezővásárhely, Kecskemét és Makó voltak (MNL-CSML: 515/1945).

Egy másik játszóhely is működik a városban. Ez a szegedi ipartestület székháza, annak is a díszterme (ma ez a szegedi Képzőművészeti Ház a Horváth Mihály utcában), ahol a tervek szerint kabarék, szonok, kuplék, bohózatok kerülnek műsorra. A nagyszínházhoz hasonlóan ez a vállalkozás is koncesszióban működik „Szegedi Vígszínpad” néven, amelynek vezetője 1945-ben Betlen-Bruckner László²² zeneszerző-karmester.

Néhány adalék: Az ötlet és repertoár nem újszerű. Bruckner a század elejétől a városban működő kabarészínjátás hagyományait folytatja ugyanott, az ipartestület épületében. Azon időszak működése 1925-ig követhető (Délmagyarország 1925. július 26.: 7). A megalakulás éve bizonytalan, források erre nincsenek, de 1910-ben már jegyzi a *Délmagyarország* (Délmagyarország 1910. július 31.: 13). Mivel a lapot Róna Lajos 1910-ben alapította és a kabarészínház megnyitásáról nem írt az újság abban az évben, rendre csak műsorrendet közölt, így elképzelhető, hogy a nyitás korábbra tehető.

Folyamatos teltházak előadásokról, ünneplő közönségről számol be a krónika az első, Bruckner előtti időszak kapcsán. A nézők a belépők mellett 30 és 100 előadásra szóló bérletet is válthatnak, szinte napról-napra cserélődik a műsor, egymást váltják a vidéki és nagynevű fővárosi fellépők. Az előadások közben vacsorát is felszolgálnak. Szonok, kuplék, kabaréjelenetek, egyfelvonásos bohózatok, vígjátékok és cigányzenés estek vannak műsoron. A háború előtt többször is fellép itt többek között konferansziéként Békeffy István és Fekete Pál énekes is.²³

Tehát Bruckner a régi időköt akarja visszavarázsolni Szeged belvárosába. A levéltári és más források csak szűken engedik megismerni az intézmény 1944 utáni működését. Annyi tudható, hogy a háború évei alatt vallása miatt bujkálni kényszerülő Bruckner működési engedélyét azzal a feltétellel kapja meg 1945 márciusában, hogy jegybevételeinek 35%-át a városnak adja. A szerződés értelmében minden hétköznap egy, vasár- és ünnepnapokon pedig két előadást tartanak. A városnak írt évadtervében ígérvényt tesz bohózatok, varietéműsorok, operettek, egyfelvonásos komédiák előadására olyan nevekkel, mint a Latabár testvérek, Feleki Kamill, Komlós Vilmos és Herczeg Jenő, a legendás „Hacsek és Sajó” páros, valamint a pályakezdő Rátonyi Róbert, Fekete Pál, vagy Bárczy Kató. Bruckner „ígéretét bírja”²⁴ Karády Katalinnak – olvasható a levéltári forrásban –, mely szerint az egykoron ünneplott díva kéthetes vendégszereplésre Szegedre érkezik (MNL-CSML: 1612/1945). Tehát folytatni kívánja a már „bejáratott” szegedi kabarét, remélve, hogy megtalálja majd célközönségét. A Szegedi Vígszínpadról további források nem lelhetőek fel, nem tudni, hogy egyáltalán megvalósult-e a tervezett repertoár az évad folyamán, avagy zavartalanul tudott-e működni a továbbiakban.

A „Fiatalkamarszínház” nevű színházi vállalkozás is programot hirdet a városban. A MADISZ ernyője alatt működő csoport a városi zeneiskolában tartja előadásait (ma ez az SZTE Zeneművészeti Karának épülete, a szegedi Tisza Lajos körúton). Működésük 1945. február 17-én indul, de csak pár hónapig adnak műsort. Nagyívű terveket dédelgetnek, nem titkoltan avantgárd, politizáló-népművelő feladatokat kíván betölteni a társulat. Annyi bizonyos, hogy ez a szárnybontogató műhelye több, később országos ismertségűvé váló művésznek. Márciusban kritika olvasható a helyi napilapban a szegedi illetőségű, és később munkáival országosan kiemelkedő Horvai István²⁵ rendezéséről. A cikk Pirandello *IV. Henrikjéről* szól. Ebben az ugyancsak szegedi születésű, később országos ismertségű és tragikus sorsú Rozsos István²⁶ a főszereplő. Ismert név még az ugyancsak szegedi Gera Zoltán is, aki epizód szerepekben a Városi Színházban áll a nézők elé, de a Pirandello darabban is játszik (Délmagyarország 1945. február 16.: 2; Délmagyarország 1945. március 4.: 6). Májusban Molnár Ferenc két egyfelvonásosáról cikkez a *Délmagyarország*. A kritikus ismételtlen Horvai remek szakmai munkájáról ír, de a fennkölt és lírikus méltatás helyett komoly bírálat éri a Kamaraszínházat: ebben az időszakban nem ildomos Molnár Ferencet, „polgári” szerzőt játszani. Hiányosságnak rója fel a cikk írója, amiért nem a két háború közötti szocialista irodalom szerzőit kívánják műsoron tartani. Az *Előjáték* és a *Marsall* darabok szereplőiről egyébként dicsérőleg és elismeréssel nyilatkozik az újság. Kiváló színészi alakítást nyújt ismét az ismert nevek közül Rozsos István és Gera Zoltán. Az alkotók kesernyés visszaemlékezése szerint a társulat 1945-ben komoly konkurenciája a formálódó nagy színháznak. Az előadások művészi rangja magas értékkel bír, több profi színész is át akar szerződni hozzájuk a városi színházból. Az intézményesülést kétségtelenül veszélyeztetik – így emlékeznek erre Horvaiék –, lassanként elfogy körülöttük a levegő. Az alkalmi társulás szétszéled (Akác 1986).

A városi színház eközben a tömegeket vonzó előadások mellett még mindig nehézségekkel küszködik. Májusban a városi mérnöki hivatal terepszemlét tart a színházban: a homlokzati erkélyek javításra szorulnak. Az orosz támadás következtében meglazultak, életveszélyessé váltak – olvasható a levéltári forrásokból. Ezeket le kell bontani és újra kell építeni. Továbbá az épület főhomlokzata a tűzvédelmi lövedékek következtében erősen megrongálódott, és a tetőszerkezet hiányosságait is pótolni kell. A munka elvégzéséhez a mérnöki jelentés szerint 20.000 pengő szükséges. 1945 nyarán még mindig nem biztosítottak a megfelelő műszaki körülmények arra, hogy biztonságban működtethető legyen az épület. Ennek ellenére a művészek rendületlenül

játszanak, folynak az előadások. A tavaszi külső javítások után, a használat által újabb, belső műszaki problémák jelentkeznek: a színpadi kábelvezetékek erősen elhasználtak, sürgősen cserére szorulnak. A tetőszerkezet javítása sem volt teljes a megelőző hónapokban, ugyanis nyáron már az esőzések alkalmával a nézőtér is kap a csapadékból. Ezek után a nézőtéri izzókat is cserélni kell – 12 db 100 wattos izzót, 28 db gyertya égőt, és 23 db 25 wattos világító testet kell beszereznie a színházgondnoknak. A színházi telefonrendszert is javítani kell. A feljegyzések, levelek arról tanúskodnak, hogy a koncesszionális rendszer ellenére, a rendkívüli helyzet miatt a működés során jelentkező hiányosságok pótlását mind a városi önkormányzat finanszírozza (MNL-CSML: 1718/1945; 7128/1945; 3113/1945; 7265/1945).

A budapesti Nemzeti Színház Major Tamás vezetésével nyári turnéra indul. Szegedi állomásukon, 1945 júliusában „népművelő” darabot adnak elő, Rachmanov²⁷ szovjet író *Viharos alkonyat* című drámáját.²⁸ A színmű bemutatja, hogyan áll az értelmiség a forradalom és a demokrácia szolgálatába az 1917-es orosz forradalom idején – a téma igen aktuális ekkor a szellemi elit befolyásolása kapcsán. Rachmanov főszereplője egy egyetemi tanár, aki forradalmárnak áll, az ő lelkének belső változásait követi a darab. A helyi napilap kiemelt hírként kezeli a vendégjátékot, és a fővárosi színház igazgatója boldogan nyilatkozik a *Délmagyarországnak*. „A rendkívül érdekes drámát vidéki körutunk során mindenütt eljátszottuk, főleg munkásközönség előtt, mindenütt nagy sikerrel. Általában örvendetes az a megértés, amellyel a kultúrára éhes munkáspublikum a komoly művészetet fogadja.” – mondja Major (Délmagyarország 1945. július 29.: 2). A következő sorokban már kultúrpolitikai irányelveket fogalmaz meg, mely egyenes üzenet az alkotóknak és nézőknek egyaránt. Sajnálkozva állapítja meg, hogy a hazai színház nagyon rossz állapotban van. Meglátása szerint a megelőző „reakciós” időszak eredménye ez, amelyből nagyon nehezen talál magára a színházi világ. Mindenütt az a panasz, hogy a közönség csak operettet akar látni. Véleménye szerint ezt csak azok mondják, akik eddig is színházba jártak, de most új befogadókra van szükség. A cikkben megadja a születőben lévő színházpolitika hármas szabályát: új szellemmel, új mondanivalóval kell megtölteni a színpadot, és új közönséget kell a nézőtérre ültetni. „Cél, hogy a széles néprétegek is részesei legyenek a színikultúra áldásainak. Ez nem nehéz feladat, és csak a színházon múlik, hogy megvalósítja-e. Ezt kell figyelembe vennie a vidéki színházaknak, főleg a szegedinek.” – összegzi gondolatait. Úgy látja, hogy „[...] a szegedi színház elsődleges feladata a mélyre süllyedt színjátszás felemelése. Helyes lenne, ha a városi színházból Szegeden Nemzeti Színház alakulna, mert úgy könnyebben meg tudná valósítani magasabb rendű céljait” – fejezte be a riportot Major Tamás (Délmagyarország 1945. július 29.: 2).

A Nemzeti Színház vezetője mindenki számára egyértelműen rögzíti a kódokat nyilatkozatában: Rachmanov egyetemi tanárja a magyar néző; akár lehet a szegedi színházba járó közönség is, aki a jövő embere, az új embertípus. A darab az ébredő értelmiség „marketingje” – nem véletlenül turnéznak vele 1945 nyarán az országban. Nem mond mást Major a lapnak és rajta keresztül az egész városnak, mint „vonalas” kortesbeszédet. Nem szárnyal és nem generál szakmai vitákat, nem elemez, hanem a politika keretei között moralizál színházi helyzetről és társadalomról. Dogmát hirdet, vagyis fellebezésnek helye nincs.

A magyar színházpolitika tehát 1945-től már központi irányelvként nem a szórakoztatást helyezi előtérbe, hanem a cél az, hogy a színpad érzékeny eszközökkel tanítson és politizáljon – ha kimondatlanul is, de manipulálja a nézőt.²⁹ A repertoár, a szerzők választása, a rendezői értelmezés és az ábrázolásmód már ekkor a kifejlődő diktatúra letapintható jellemzője. Rendre jelennek meg orosz és magyar szerzők hasonló művei a színpadokon, Major tagja a színházi szakma reformját előkészítő „ötös bizottságnak”: Gobbi Hilda, Várkonyi Zoltán, Both Béla és Oláh Gusztáv³⁰ mellett Major az igazi kulturális komisszár a kitüntetett páholyban. Ő a legfőbb előljáró, a Nemzeti igazgatója azok között, akik a reformok mellett bábáskodnak. Nyilatkozata tehát nem a művészi önkifejezésről szól, nincs benne érzékenység, líra, önmarcangoló kétely vagy elszánt útkeresés, ahogyan egy művészre esetleg jellemző lehet, hanem tudatosan politikai programot hirdet.

1945 augusztusában az orosz frontszínház ingyenes előadást tart a lakosságnak, az előadás műszaki munkálatainak költségét is a város vállalja magára (MNL-CSML: 330/1945). Az évad ünnepeleménye, hogy augusztus 28-án államosítják a színházat, ekkortól kezdve a neve: Szegedi Állami Nemzeti Színház. Az „Állami” jelző megkülönböztetés, az állami fenntartású működést hangsúlyozza. A pécsi és a miskolci színházak esetében is ott szerepel a „Nemzeti” elnevezés, ám ezek csak nevükben nemzetiek, valóban városi és konzorciumi fenntartásban működnek (Délmagyarország 1945. szeptember 11.: 1). 1945 őszére három állami színház működik az országban: a Nemzeti Színház, az Operaház, és a Szegedi Állami Nemzeti Színház. Ne feledjük, a színházakat csak 1949-ben államosítják. Érdekes módon nem a miskolci, nem is a debreceni vagy más társulat, hanem vidéki játszóhelyként egyedül a szegedi kerül állami fenntartásba 1945-ben. Ez talán némi magyarázatra szorul: egyrészt a szegedi városi színház renoválása olyan mérvű költségeket igényel, amelyhez a város kevésnek bizonyul, így az állami beavatkozás nélkülözhetetlen. Másrészt 1944 őszétől az országos politika Szegeden koncentrálnak. A kommunista felsővezetéssel a kapcsolat még mindig napi szintű 1945-ben, Szirmai István, Révai József, Vas Zoltán a városban dolgozik. A színházban, mint az egyén gondolat- és lélekformáló intézményében rejlt lehetőségeket közelebbről érzékelik – a szegedi teátrum országos példaként szolgálhat.

A városvezetés társigazgatójának dr. Baranyi Jánost jelöli ki, és szerződtek hozzá a magas presztízzsel bíró és ünnepezt színészt, Lehotay Árpádot a fővárosi Nemzeti Színházból.³¹ 1945 nyarán egy komoly vita alakul ki: az intézményt elsőre egyedül kívánja igazgatni Lehotay, ám az egyeztető tárgyalások után mégis marad mellette társigazgatóként az egykori zenetanár. A városvezetés honorálja ugyanis Baranyi előző évadban tett áldozatos munkáját (megélhetést ad a színészeknek, az épület több millió pengő értékű ingóságait megvédi az állagromlástól és koordinálja a színház építési munkálatait), ezért meghagyják vezetőtársként az intézmény élén: ő lenne a zenei tagozat vezetője, Lehotay pedig a prózát igazgatná (Dancs 1945). Egy időre így béke honol az épületben.

A lázas készülődések március óta tartanak: a fővárosból érkező új prózai igazgató kitűnően érzi az „új szelek” erejét és irányát. A művészt átgondoltan vezeti be a várospolitika a köztudatba, 1945 tavaszán így nyilatkozik a helyi sajtónak, a *Délmagyarországnak*: „Elöttem az orosz művészet példája lebeg. Az orosz színházak kizárólag a legnemesebb és legértékállóbb műsorról nevelik az új generációkat. Tudnunk kell, hogy egész kultúránk a következő generáció szellemi felemelkedésétől függ. Új szellemiség, új műsor és új művészi elképzelés kell, hogy érvényesüljön. Az üzleties színpadművészetnek egyszer és mindenkorra meg kell szűnnie. Nevelni akarunk, tehát az anyagi szempontnak csak másodrendű szerepe lehet. Mi színészek semmi más nem kívánunk munkánkért, csak tisztességes megélhetést. Nem hiszünk abban a színházban, amely profitra dolgozik. Meg kell teremtenünk az új szociális és legmagasabb nivójú magyar színházi kultúrát. Ezen a téren nincs alku, erre fogok törekedni és hiszem, hogy munkám eredményes lesz. A hitem és az akaratom az, amit boldogan ajánlottam fel Szeged városának” (*Délmagyarország* 1945. március 4.: 6). A Nemzetiből érkező művész tehát gondosan, mérlegelve, elsősorban elméleti szinten készíti elő az évadot, igazodva a politikai rendszer elvárásaihoz.

A tiráda azért különös Lehotaytól, mert előtte majd negyedszázadon keresztül a Nemzeti Színházban, Hevesi Sándor³² árnyékában, polgári attitűdben érleli ki színészetét. Az új igazgatót olvasva úgy érezhetjük, mintha szembe kerülne saját magával. Különösen igaz ez akkor, és talán érthetővé is válik a szemléletváltás – a távolból kár lenne bírálatot mondani a nagynevű művészre –, ha átlátjuk Lehotay szociális helyzetét, amelyet az 1945. március 26-án keltezett, gróf Teleki Géza vallás- és közoktatási miniszterhez intézett leveléből ismerhetünk (Dancs 1945). Lehotay egy kérelemmel fordul Telekihez: az ostrom alatt lakása és minden értéke elpusztult, keresete nincs, megélhetése nehézkes. Igazgatása alatt Nemzeti Színházbeli tagságát nem kívánja megszüntetni. Tavaszra és nyárra igényli a betegszabadságolását és arra az időszakra kéri illetményének megállapítását is a fizetésének folyósításához, valamint hozzájárulásért folyamodik a miniszterhez a fővárosi örökös tagságának státuszához, amely az anyagi szempontok mellett más miatt is fontos: erre „presztízs szempontjából is nagy szükségem lenne”. A kétoldalas levélben hosszú sorokon keresztül olvasható önmaga dicsérete, amelyben folyamatosan a Nemzeti Színházra, az ott eltöltött dicsőséges évtizedekre, feddhetetlen magatartására, „lankadatlan és eredményes munkára” hivatkozik (Dancs 1945: 461-462).

Érdekes részlet az is, hogy míg a Nemzeti Színházban státuszát megtartja Lehotay, sőt, örökös tagságra vágyik, eközben hosszú távra tervez. Legalább is arról nyilatkozik a helyi napilapnak, hogy Szegeden akar letelepedni (*Délmagyarország*, 1945. március 4.: 6). Olyannyira komolyan gondolja ezt, hogy 1945 áprilisában színiiskolát nyit a városban. A szegedi Felsőkereskedelmi Fiúiskola (ma ez a Kőrösy József Közgazdasági Szakgimnázium, a Tisza-part és a Kass Szálló szomszédságában) tantermeiben kap lehetőséget a színésznevelésre – így kívánja biztosítani a színészutánpótlást. Két tagozatot hirdet, prózai és operett csoportot, először négyhónapos kurzusokban gondolkodva. Komoly tervei vannak, őszre már színpadi beszédkurzusokhoz is toborozni akar fiatalokat, államilag támogatott iskoláról álmodik Szegeden (*Délmagyarország* 1945. március 28.: 2). Karakterét figyelve kérdéses, hogy ez egyfajta színészi fészkelődést, az alkotó energiák burjánzását jelenti-e életének ezen állomásán, vagy a tervezés pusztán szociális kényszerből fakad. Avagy egyfajta útkeresés-e ez vagy határozott-e a szándéka a szegedivé váláshoz amiatt, mert nem érzi biztosítottak pályájának további pozitív alakulását a fővárosban – hiszen Budapesten talán mellőzöttnek érezné magát, azonban Szeged biztos pont lehet a számára.

Közben a Kolozsvári Színház teljes felszerelése Szegedre érkezik, az intézményt gyakorlatilag átköltöztetik. Főrendezőnek Abonyi Tivadart³³ nevezi ki a minisztérium és évi 20 millió pengő szubvenciót határoznak meg az üzemeltetésre. A megállapodás értelmében Szeged város évente 1 millió pengővel járul hozzá a költségekhez, amely a fűtést és világítást fedezi. Az intézmény felettes szerve, főhatósága a kultuszminisztérium, de napi szinten egyeztetnek a vezetők a szegedi városi irányítással is, különösen dr. Pálffy György kulturális tanácsnokkal, aki ekkor még polgármester-helyettes (Dancs 1945).

Az előkészítésben Baranyi is részt vesz, ám az intézmény központi vezetése és fenntartója, a Vallás- és Közoktatási Minisztérium a megosztott művészeti vezetést nem fogadja el. A vezetői vita végére „pontot tesznek” a fővárosban: Baranyit leváltják, háttérbe állítják azzal az indokkal, hogy színházi-művészi tapasztalata nincs.³⁴ A Kolozsvári Színház tehetséges operaigazgatóját, Vaszy Viktort³⁵ jelölik ki zeneigazgatónak (Dancs 1945).

Adalék a minisztérium döntéséhez: elsőre azt gondolhatnánk, hogy Baranyi leváltásában Lehotay

kapcsolatai, protektorai döntenek, a Nemzeti Színház ünnepezt színesze győzelmet arat a társigazgató-vitában. Nos, iratot arra nem találni, hogy Lehotaynak közvetlen hatása lett volna az ügyre, ám arra igen, hogy a „kulisszák mögött” Kodály Zoltán érvel a változtatásért és Vaszy kinevezéséért a minisztériumban. A nemzetközi szinten is elismert zenetudóst magas rangon kezeli az államirányítás. Kodály ekkor a Nemzetgyűlés tagja párton kívülként, valamint a Zeneművészeti Főiskola igazgatótanácsának elnöke. Vezetői feladatokat lát el a Magyar Művészeti Tanácsban, a Magyar Zeneművészek Szabad Szervezetében, és az Országos Köznevelési Tanácsnak is tagja. Hónapokkal később már feladatai közé tartozik a Magyar Tudományos Akadémia organizálása is (Péteri 2007) – így jól látható, hogy személye a zenei művészeti életben megkerülhetetlen. Hiteles személy ahhoz, hogy aggodalmát kifejezve kövesse őt a politikai felsővezetés a „szegedi ügyben”, mert a terveket nem érzi biztosan megvalósíthatónak Baranyi személye esetében. A kifinomult művész határozott javaslatot tesz a szegedi zenei élet megszervezéséhez: az operaegyüttes vezetésére Vaszy Viktort, egykori tanítványát ajánlja (Dancs 1945). Hozzá kell tennünk, hogy az idő és az eredmények Kodályt igazolják: a nemzetközi hírű szegedi operaszínház hagyományai Vaszy Viktorhoz kötődnek, művészeti vezetése máig hatással van a Szegedi Nemzeti Színház arculatára és tevékenységére.

Visszatérve az 1945-ös, őszi történésekhez: ebben az évadban már Beregi Oszkár is a szegedi társulat tagja, és már itt bontogatja szárnyait Tábori Nóra, Bessenyei Ferenc, Rajz János és Simándy József is. Az esztrád-jellegű könnyedebb műfajok lekerülnek a műsorról. Az évadot százszázalékosan művészi rangra kívánják emelni, darabválasztás tekintetében a Nemzeti Színház és az Operaház jelölik ki követendő mintának. Határozott cél, hogy operaegyüttes alakuljon Szegeden (Dancs 1945).

Nem véletlen, hogy a koncessziós rendszerben működő Szegedi Vígszínpadról sem le lehet felinnentől híradás – ugyanúgy, mint a MADISZ berkeiben működő Fialók Kamaraszínházáról sem. Működésük leáldozóban van, a központi művelődéspolitikai teljes egészében a Szegedi Nemzeti Színházra, annak beindítására koncentrálnak. A színház húsz operai szolistával, ötvenhét tagú zenekarral és tizenöt tagú balettkarral rendelkezett. Ekkorra már a társulati létszám százötven főt tesz ki (Nikolényi 1986: 8-9). Tervezett bemutatók és a monumentális műsorterv a minisztériumi jelentés szerint (Dancs 1945: 510):

Opera (20 bemutató) – Kodály: *Háry János*, Mozart: *Szöktetés a szerájból*, Puccini: *Pillangókisasszony*, Puccini: *Tosca*, Verdi: *Rigoletto*, Verdi: *Trubadúr*, Rossini: *A sevillai borbély*, Bizet: *Carmen*, Verdi: *Aida*, Erkel: *Bánk bán*, Muszorgszkij: *Hovascina*, Offenbach: *Hoffmann meséi*, Verdi: *Traviata*, Mascagni: *Parasztbecsület*, Donizetti: *Szerelmi bájtal*, Albert: *A hegyek alján*, Smetana: *Az eladott menyasszony*, Wagner: *Tannhäuser*, Weiner: *Csongor és Tünde*, Rimzskij-Korszakov: *Seherezáde*.

Operett (9 bemutató) – Jacobi: *Sybill*, Schubert-Berté: *Három a kislány*, Lehár: *Paganini*, Lilly³⁶, Planquetta: *A cornevillei harangok*, Offenbach: *Orfeusz az alvilágban*, Harsányi-Zágon-Eisemann: *XIV. René*, Bakos-Harmath: *Stambul rózsája*, Harbach: *Rose Marie*.

Próza (12 bemutató) – Zilahy: *Tizenkettő óra*, Molnár: *A hattyú*, Török: *Különös éjszaka*, Bissou: *Válás után*, Dickens: *A házitündér*, Szolovjev: *Csendháborító*, Gogol: *Revizor*, Shakespeare: *Makrancos hölgy*, Molière: *A fősvény*, Sardou: *Rabagas*, Tamási Áron: *Tündöklő Jeromos*, Shaw: *A hős és a katona*.

A forrásban lévő színházpolitika megértéséhez az akkori kulturális irányítás ránk maradt szemelvénye ad sorvezetőt: kiválóan jellemzi a háború utáni kurzus szövegeit ez a dokumentumrészlet. Az új színházi életről ezt írja 1945-ben a Vallás-és Közoktatási Minisztérium színházi összefoglalója:

„A dolgozó tömegek a felszabadulásig el voltak zárva a színházról. [...] Sajnos a munkásság alig kóstolhatta meg a kultúra, a művelődés ízét. [...] Azoknak kellett a kulturálódás feltételeit biztosítani, akik attól el voltak zárva, de olyan kulturális értékek közkinccsé tételére is lehetőség nyílt, amelyek megismerése tilos volt azelőtt. A progresszív művészek ezért azonosultak azonnal a „kulturális földosztással”, és ezért vállalták a sorsközösséget a munkásokkal és parasztokkal. E téren jellemző Major Tamás állásfoglalása, amit a *Szabad Nép* hasábjain 1945. szeptember 30-án megjelent nyilatkozatában olvashatunk. A kultúra munkásainak és az üzemi dolgozóknak érdekazonosságát és közös feladatait hangsúlyozza a szerző. Többek között azt fejtegette, hogy: kenyér nélkül nincs igazi kultúra. Ezért a kultúra munkásainak részt kell venniük a dolgozók kenyérharcában. Mi kulturális és művészeti tevékenységünket a dolgozó nép küzdelmének szolgálatába állítjuk, és a dolgozók építő munkájukkal megteremtik egy szélesedő nemzeti kultúra alapjait” (Dancs 1945: 6-17).

A „kulturális földosztás” így Szegeden is beindul. 1945. szeptember 17-én rendezik az első, intézményesített társulati ülést. A szovjet katonai parancsnokság segíti a színház működését: a Marx tér 12. szám alatti ingatlant (mai neve Mars tér) színeszínháznak jelölik ki.

Külön „csemege” a történeti áttekintésben, hogy zúgó taps, szünni nem akaró ünneplés fogadja Jávor Pál szegedi vendégszereplését a színházban 1945. október 26-án. Igazi kuriózum ez a péntek esti program a nézőknek. Három egyfelvonásosban lép a függöny elé a Sopronkőhidáról hazaérkező művész. Zilahy Lajos *Házasságszedelgője*, Fodor László³⁷ *Nagy Katalin*ja és Hunyady Sándor³⁸ *Bakaruhában* című vígjátéka van műsoron. Jávor szegedi feltűnése és szerepeltetése – bár Major Tamás hosszú ideig nem kívánja szerződtetni a Nemzeti Színházba, a rendszer egyáltalán nem veszi vállára az egykori csillagként tündöklő színészt – politikai tartalmat sejtet és a szegedi színház számára komoly reklámértékkel bír. Kimondható tehát: Jávort „használgák”. Egyértelmű, hogy az új vezetésnek, s az államosított teátrumnak

kiváló népszerűsítője ebben a helyzetben a híres mozisztár. A műsor előtt Jávort Lehotay mellett a városvezetés fogadja a színpadon, és a nézők előtt beszélgetnek vele közvetlen stílusban, mely beszélgetésbe politikai mondanivalót is csempésznek. A köszöntések közben kiemelten hangsúlyozzák antifasiszta kiállását, amely példával szolgálhat mindenki előtt (Délmagyarország 1945. október 28.: 3).

Az évadkezdés időpontja azonban még november elején is bizonytalan. A színház átalakítása nem tűr halasztást, 120 millió pengő értékű állami beavatkozást igényelne a renoválás: több minden más mellett a legmodernebb színpadtechnikát akarják beépíteni. Terítéken van a felfokozott és gyors munkakezdés, a szezont az Ipartestület székházában kívánják kezdeni, ott tartanák az előadásokat. Az építkezés miatt várhatóan csak karácsony előtt tud újra kinyitni a színház (Délmagyarország 1945. október 18.: 1; Délmagyarország 1945. november 9.: 1).

Az első bemutatót december 22-én tartják a színházban, Zilahy Lajos *Tizenkettedik óra* című szatírájának főszereplői Lehotay Árpád és Rajz János. A jelek szerint – további adatot, forrást az ellenkezőjére nem találni – az Ipartestület székházába való költözést elvetették, a renoválást gyorsan megoldották.

A darabválasztás tudatos, üzenetértékű, mert Zilahy darabját a pacifista szólamai miatt a háború előtt betiltották. A premier ünneplő közönsége a színészek játékát és a darabban elhangzó mondatokat előadás közben többször tapsorkánnal honorálja. Előtte Dénes Leó, a város polgármestere mond évadnyitó beszédet (Dénes 1970; Sárközi 1981): átadja a városi intézményt a minisztériumnak, amelyet a helyszínen jelképesen az immáron főispáni rangban lévő dr. Pálfi György vesz át (Délmagyarország: 1945. december 23.: 2).

Utószó

Összességében a szegedi folyamatokat is az országos események leképeződésének kell tekintenünk. De más nagyvárosokhoz képest itt mégis erősebben, kitüntetett dimenzióban vegyül össze a hatalmi klientúra, a szociális gondoskodás és a politika kirakatműködése.

A szegedi városi színházat már 1945-ben államosítják, holott a hazai játszóhelyek csak 1949-ben kerülnek miniszteriális kezekbe. Mindközül a dél-alföldi színházat kívánja példaként szerepeltetni a politika a változások pozitív előhírnökeként. Az állam vállalja az épület fizikai újjáépítését, nagy formátumú alkotókat prezentálnak, akik attraktív és igényes előadásokkal szórakoztatják a nézőket. Tartalmas üzenet ez tehát nézőnek, alkotónak egyaránt. Az új társadalmi berendezkedés lehetőségével magyarázzák a mindennapokban érzékelhető különbségeket.

Az alkalmi és bérleti konstrukciós társulások után annak, hogy a szegedi színház kiemelt „nemzeti” státuszban stabil gazdasági háttérrel, állami garanciával működhett, politikai okai voltak. Az állami finanszírozással történő működtetés a rendszerelvű átnevelés sikerességét, az új nézői rétegek megnyerését célozta. Az első „állami” évadban a tizenkét prózai bemutató mellett összesen huszonkilenc zenés darab volt a repertoáron. A háború utáni első, immár állami fenntartásban üzemeltetett szegedi évad műsortervéből egyértelműen látható, hogy az ún. „beszoktatást”, a nézőkkel történő kulturális-politikai diskurzust a zenés művekkel igyekeztek elérni. A politikai átnevelés érdekében a könnyebben értelmezhető előadásokkal tervezték az „új nézőket” a színházba csalogatni. Így indult meg az 1944/45-ös évadban a „kulturális földosztás” Szegeden.

IRODALOM

- Antalfy, György (szerk.) (1987): *A munkásmozgalom Csongrád megyei harcainak életrajzi lexikona*. Szeged: MSZMP Csongrád Megyei Bizottsága.
- Dancs, Rózsa (1945): *A Vallás és Közoktatási Minisztérium Színházi iratai 1945 február–március. Színháztörténeti Könyvtár – Új sorozat 19*. Budapest, 1945.
- Dénes, Leó (1970): Emlékeim a nagy jelentőségű sorsfordulóról. In: *Tiszatáj*, 1970/6., 555–561. p.
- Farkas, László Róbert (2014): A szovjet ideológia fojtogató ölelése a magyar színházművészetben. In: *Mikes International*, 2014/2., 30–43. p.
- Miklós, Péter (2007): A Páter és a Hírlap. In: *Móra Ferenc Múzeum Évkönyve: Studia Historica 10*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 167–193. p.
- Nikolényi, István (1986): *Szegedi Nemzeti Színház 1883–1986*. Szeged: magánkiadás.
- Paál, Vincze (szerk.) (2016): *A sajtószabadság története Magyarországon 1914–1989*. Budapest: Woters Kluwer. Elérhető: goo.gl/bNW8CP Letöltés időpontja: 2018. március 8.
- Péteri, Lóránt (2007): Zene, oktatás, tudomány, politika (Kodály és az államszocializmus művelődéspolitikája 1948–1967). In: *Forrás*, 2007/12., 45–63. p.
- Révész, Béla (2003): A szocialista állam és professzora. Szélgjegyzetek Antalfy György portéjához. In: *Jogelméleti Szemle*, 2003/4., o.n. Online kiadás. Elérhető: <http://jesz.ajk.elte.hu/revesz16.html> Letöltés időpontja: 2018. március 8.
- Sándor, János (1998): *Százados színházkrónika. Szegedi színházi és színészi kataszter*. Szeged: Ariadne Press Bt.
- Sándor, János (2003): *A szegedi színházi krónikája. A kőszínház és társulatainak története 1883–1944*. Szeged: Bába Kiadó.
- Sárközi, István (1981): Adalékok Dénes Leó munkásmozgalmi és közéleti tevékenységéhez. In: *Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 325–359. p.
- Staud, Géza (1960): *Orosz és szovjet színművek magyar színpadon (Adattár). Színháztörténeti füzetek 34. szám*. Budapest: Színháztudományi Intézet.
- Székely, György (szerk.) (1994): *Magyar Színházművészeti Lexikon*. Budapest: Akadémia Kiadó.
- Zsigmondné Pap, Éva (2008): *Szeged zenei élete 1945 és 1960 között*. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest: SZTE Zeneművészeti Egyetem.

FORRÁSOK

- Magyar Nemzeti Levéltár - Csongrád Megyei Levéltár (MNL-CSML): *Szeged Város színházi iratai*. XV. 22: 330/1945; 515/1945; 1612/1945; 1718/1945; 3113/1945; 7128/1945; 7265/1945.
- Bálint László: *Adalékok Komócsin Illés életrajzához*. Előadás a Kommunizmus Áldozatainak Emléknepjén, Csongrád Megyei Kormányhivatal, 2017. február 24.
- Nemzeti Emlékezet Bizottsága (NEB) (2017): *Sajtószemle: A kommunista diktatúrák áldozatainak emléknepjéhez kapcsolódó NEB szereplések*. Kézirat. Budapest: NEB. Elérhető: <https://www.neb.hu/hu/a-kommunista-diktaturak-aldozataira-emlekezunk-2017> Letöltés időpontja: 2018. március 8.
- Komoly, Pál: Betlen B. László emlékezete. In: *Délmagyarország*, 1981. május 20., 4.p.
- Malinovszkij, Rogyion Jakovlevics. In: SZTE Klebelsberg Könyvtár, o.n. Elérhető: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/w2/who/malinovszkij.html> Letöltés időpontja: 2018. március 8.
- Teleki, Géza. In: Online Magyar Életrajzi Lexikon, o.n. Elérhető: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC15363/15578.htm> Letöltés időpontja: 2018. március 9.
- Keresztury, Dezső. In: Online Veszprém Megyei Lexikon, Eötvös Károly Megyei Könyvtár, o.n. Elérhető: <http://www.ekmk.hu/lexikon/talalatok3.php?beture=KERESZTURY%20Dezs%C5%91> Letöltés időpontja: 2018. március 9.
- Karády Katalin, a gyermekmentő színésznő. In: Embermentok.hu, o.n. Elérhető: <http://embermentok.eletmenete.hu/kar%C3%A1dy-katalin80> Letöltés időpontja: 2018. március 14.
- Magyar-Szovjet Baráti Társaság. In: 1956-os Intézet – Online Kislexikon, o.n. Elérhető: <http://www.rev.hu/sulinet45/ora3/ora3.htm> Letöltés időpontja: 2018. március 5.
- Magyar-Szovjet Baráti Társaság. In: Wikipedia.hu, o.n. Elérhető: https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar%E2%80%93Szovjet_Bar%C3%A1ti_T%C3%A1rsas%C3%A1g Letöltés időpontja: 2018. március 5.
- Komócsin, Mihály, id. In: Online Magyar Életrajzi Lexikon, o.n. Elérhető: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC07165/08293.htm> Letöltés időpontja: 2018. március 6.
- Komócsin, Zoltán. In: Online Magyar Életrajzi Lexikon, o.n. Elérhető: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC07165/08294.htm> Letöltés időpontja: 2018. március 6.
- Komócsin, Mihály, ifj. In: Wikipedia.hu, o.n. Elérhető: https://hu.wikipedia.org/wiki/Kom%C3%B3csin_Mih%C3%A1ly Letöltés időpontja: 2018. március 9.
- Szirmai, István. In: Online Magyar Életrajzi Lexikon, o.n. Elérhető: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC14240/15145.htm> Letöltés időpontja: 2018. március 6.
- A Vígyszínpad augusztusi műsora. In: *Délmagyarország*, 1910. július 31., 13.p.
- Délmagyarország*: 1910. július 31.; 1925. július 26.; 1945. február 16.; 1945. március 4.; 1945. március 28.; 1945. július 29.; 1945. szeptember 11.; 1945. október 18.; 1945. október 28.; 1945. november 9.; 1945. december 23.; 1964. október 14.; 1981. május 20; 1986. május 31.
- Vígyszínpad műsora. In: *Délmagyarország*, 1925. július 26., 7.p.

JEGYZETEK

¹ Malinovszkij, Rogyion Jakovlevics (1898–1967): „a Szovjetunió marsallja. Az első világháborúban az orosz cári hadsereg, 1919-től a Vörös Hadsereg katonája. 1944 második felétől Magyarországon harcol, sikerrel vívja meg a debreceni csatát, később Budapest ostromának irányítója. A háború után a távol-keleti csapatok főparancsnoka, 1956–57-ben rövid ideig a szárazföldi erők vezetője, 1957–67 között honvédelmi miniszter.” (SZTE Klebersberg Könyvtár é.n.)

² Teleki Géza, gróf (1911–1983): „vallás- és közoktatási miniszter, geográfus-geológus, egyetemi tanár, Teleki Pál, gróf miniszterelnök fia. Egyetemi tanulmányait Bécsben végezte, és ott doktorált 1930-ban. 1940-től 1944-ig a kolozsvári egyetemen a gazdasági földrajz tanára. 1944-ben, a német megszállás idején a fegyverszünetet sürgette; tagja lett a Moszkvába indított küldöttségnek, amely ott október 11-én alá is írta az ideiglenes fegyverszüneti egyezményt, amely azonban az október 15-i kiugrási kísérlet kudarca miatt nem válósulhatott meg. A Debrecenben megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormányban 1944. december 22-től 1945. november 13-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter, majd 1948-ig a budapesti Műszaki Egyetem közgazdasági karának gazdasági földtani tanszékén tanár, és ott a Dunavölgy tematikus térfélsorozatának egyik kimunkálója. 1949-ben az USA-ba távozott. 1950-től a Virginiai Egyetem tanára, 1955-től a George Washington Egyetemen a földtan professzora. Feleségével együtt, gyógyíthatatlan, súlyos betegségük miatt öngyilkos lett.” (Online Magyar Életrajzi Lexikon é.n.)

³ Keresztury Dezső (1904–1996): „vallás- és közoktatási miniszter, költő, irodalomtörténész, tanár. Az Eötvös-kollégium tagja, a bölcsészdoktori oklevél megszerzése után tanára. Az Írószövetség egyik megalapítója. Parasztpárti politikusként az 1945–1947-es években vallás- és közoktatásügyi miniszter. Költőként a Nyugat nemzedékére jellemző kifinomult stílus, a sokoldalú és megalapozott műveltség jellemzi munkásságát. 1968-ban József Attila-díjat, 1978-ban Állami Díjat, Kossuth-díjat és Széchenyi-díjat kapott. Veszprém Megyei Tanácstól Batsányi János Irodalmi és Művészeti Díjat kapott.” (Online Veszprém Megyei Lexikon é.n.)

⁴ Zilahy Lajos (1891–1974): „író, újságíró. Jogot tanul, majd újságíró. 1916-ban verseskötete, majd 1922-ben a „Halálós tavasz” című nagysikerű regénye jelenik meg. Színházaknak is ír jeleneteket, zenés számokat. 1925-től a Kisfaludy Társaság tagja. 1948-ban az USA-ba költözik. Élete utolsó részében sokat tartózkodik a Vajdaságban, halála akadályozza meg a hazatelepülésben” (Székely 1994: 877).

⁵ „A Társaság 1945 januárjában alakult azzal a céllal, hogy elmélyítse a magyar-szovjet barátságot. Alapító elnöke a Nobel-díjas Szent-Györgyi Albert volt. A társaság aktivitása valójában a szovjet típusú kommunista rendszer propagálására irányult. Egy évvel később már félmillió tagja volt. 1948-ban vette fel a Magyar-Szovjet Társaság nevet, és ekkortól kommunista tömegszervezett alakult, mely 1953-ban már 1,3 millió taggal és 8000 helyi szervezettel rendelkezett. A helyi szervezetek működése többnyire formális volt. A társaság *Ország Világ* címen hetilapot adott ki. Az 1956-os forradalom idején a társaság szétesett, majd 1957 nyarán Magyar-Szovjet Baráti Társaság (MSZBT) néven szervezték újjá, ekkor már tagság nélkül. A Kádár-korszakban sokáig Apró Antal volt az MSZBT elnöke. A rendszerváltás idején az MSZBT is széthullott” (1956-os Intézet é.n.).

⁶ Butyenkó, a vörös hadsereg Szegedre érkezésétől első városparancsnoka a városnak. (Városparancsnoki posztján Hajtovics alezredes követi.) Életrajzáról nincs adatunk.

⁷ A későbbi szegedi politikai események is természetesen az országos helyzetet tükrözik folyamatosan.

⁸ dr. Antalfy György (1920–1993): „jogász, politikus, egyetemi tanár. Egyetemi évei alatt szoros kapcsolatba kerül a szociáldemokrata mozgalommal. 1945-től főispáni titkár Szegeden, majd polgármester-helyettes. 1948-ban elvégzi az MDP pártiskoláját. 1948 után a Délmagyarország napilap főszerkesztője és országgyűlési képviselő. 1946 óta a szegedi egyetem jogi karának előadója, később a jogelmélet tanszék rendes munkatársa. Három ízben dékán, kétszer az egyetem rektora Szegeden. 1962-ben Munka Érdemrenddel, 1964-ben és 1970-ben a Munka Érdemrend arany fokozatával, 1980-ban pedig a Szocialista Magyarországról Érdemrenddel tüntetik ki.” – dr. Antalfy György életrajza alapján (Révész Béla 2003 é.n.: o.n.).

⁹ Komócsin Illés (1898–1956): tetőfedő-cserepező, politikus, rendőr, Id. Komócsin Mihály testvére. A monarchia idején az adriai hajóflottában matrózként szolgál. 1944-től a szegedi államrendőrség politikai osztályának vezetője, később a helyi ÁVH parancsnoka. A róla szóló politikai összefoglalókból, hangulatjelentésekből még kiderül, hogy munkavégzése közben gyakran ittas, politikailag iskolázatlan, gyengéseitek erőszakosságával ellensúlyozza és zavarosan foglal állást az antiszemitizmus kérdésében. Utóbbi téma kapcsán írott jelentése miatt, amelyben leírta: „a szegedi politikai rendőrség harcol a

zsidóság ellen” – leváltották. Komócsin Illés életrajzához adalékokat tudhattak meg a jelenlétük Bálint László kutatótól, a Csongrád Megyei Kormányhivatal és a hódmezővásárhelyi Emlékpont közös szervezésében megrendezésre kerül szimpóziumon, a Kommunizmus Áldozatainak Emléknappján, 2017. február 24-én, a Csongrád Megyei Kormányhivatalban. Forrás még: Nemzeti Emlékezet Bizottsága (NEB) 2017: 10.

¹⁰ Id. Komócsin Mihály (1895–1978): építőmunkás, szakszervezeti vezető. Komócsin Mihály és Zoltán apja, Komócsin Illés testvére. 1912-től a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége (MÉMOSZ) és az MSZDP tagja. A Tanácsköztársaság idején a Vörös Hadseregben harcol. A két világháború között, mint a baloldali ellenzék tagja, részt vesz Szegeden az MSZDP munkájában, kapcsolatban áll az illegális KMP-val. Emiatt többször letartóztatják. 1944 nyarán Ricsére internálják, ahonnan Szegedre 1944 október elején tér vissza, majd bekapcsolódik a helyreállítási munkákba, az MKP szervezésébe; annak egyik alapító tagja, szakszervezeti összekötő. Részt vesz az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakításában, képviselővé választják. 1945 őszéig a szovjet parancsnokság megbízásából a szegedi hadiüzemek vezetője, az algyői Tisza-híd felépítéséhez szükséges anyag- és élelmiszer-ellátást szervezője. Jelentős szerepet tölt be Szeged politikai életében. 1946–48-ban a szakszervezetek Csongrád vármegyei titkára, 1948–49-ben a köztársaság elnöki hivatalának tanácsosa. Ezután visszatér Szegedre és 1950–54-ben a Városi Tanács pénzügyi osztályvezetője, 1954–57-ben a szegedi III. ker. tanács elnöke. 1949-től ismét részt vesz a szakszervezeti mozgalomban, a MÉMOSZ Központi Vezetőségének is tagja (Online Magyar Életrajzi Lexikon é.n.; MSZMP 1987: 219).

¹¹ Komócsin Zoltán (1923–1974): újságíró, politikus, Id. Komócsin Mihály fia. Apja révén már egészen fiatalon kapcsolatba kerül a munkásmozgalommal. Szegeden már 1944 októbertől bekapcsolódik a KISZ (Kommunista Ifjúsági Szövetség) megalakításába, majd a MADISZ szervezője, kerületi titkára. Már ekkor feltűnik a *Délmagyarországra* írt politikai cikkeivel. 1948-ban rövid ideig az MDP Központi Vezetősége agitációs és propaganda osztályának munkatársa, majd a Vas megyei pártbizottság titkára. 1949–50-ben és 1953-tól az MDP Központi Vezetősége agitációs és propaganda osztályának vezetője. 1950–53: Moszkvában az SZKP Központi Bizottsága mellett működő főiskolán újságírói képzést szerez. 1957 tavaszán vezető szerepet játszik az ifjúsági mozgalom újjászervezésében, a KISZ létrehozásában; a KISZ országos szervező bizottságának vezetője. 1957–61-ben a KISZ Központi Bizottságának első titkára. 1957 februártól az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának tagja, 1957 júniustól a Politikai Bizottság póttagja, 1963-tól haláláig tagja. Szerepe volt a mezőgazdasági szocialista átszervezésében. A *Népszabadság* főszerkesztője (1961–1965), az MSZMP Központi Bizottságának titkára (1965–1974) (Online Magyar Életrajzi Lexikon é.n.; MSZMP 1987: 221).

¹² Ifj. Komócsin Mihály (1925–2016) építőipari és mezőgazdasági segédmunkás, politikus, Id. Komócsin Mihály fia, Komócsin Zoltán testvére. 1942-ben belép a Szociáldemokrata Pártba, majd 1943-tól az illegális kommunista mozgalom tagja. 1945–46: a nagy-szegedi pártbizottság szakszervezeti felelőse, utána titkár-helyettese. Az MDP Nagy-Szegedi Bizottságának titkára, 1949. január és 1950 között. 1950 júniusában Budapestre helyezik, ahol az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztály helyettes vezetője. Az MDP budapesti XII. kerületi titkára 1951 májusától 1954 márciusáig. Ezt követően az MDP Heves megyei Bizottságának első titkára 1956 októberéig. 1956 novemberétől Szegeden az MSZMP pártszervezője. 1957 és 1962 között az MSZMP Szegedi Végrehajtó Bizottságának első titkára. 1965 augusztustól 1971 májusig az MSZMP Csongrád Megyei Bizottságának gazdaságpolitikai titkára. 1971. május 21-től 1974. április 12-ig a Csongrád Megyei Tanács elnöke. 1974. március 21. és 1985. március 9. között az MSZMP Csongrád Megyei Bizottságának első titkára. Ezt követően nyugdíjba vonul (Wikipedia é.n.).

¹³ Szeged lakossága ezidőben 140.000 fő volt.

¹⁴ Szirmai István (1906–1969) újságíró. 1945 után Szegeden részt vesz az MKP szervezésében, a *Délmagyarország* napilap szerkesztője, majd annak főszerkesztője. 1953-ban koholt vádak alapján letartóztatják. 1955-ben rehabilitálják. Szabadulása után a Begyűjtési Minisztériumban dolgozik. 1956 júniusától a budapesti pártbizottság lapjának, az *Esti Budapest*-nek a főszerkesztője. Részt vesz az 1956-os forradalom és szabadságharc következményeinek felszámolásáért, a konszolidációért folyó harcban. Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának, majd az első központi bizottságnak tagja, országgyűlési képviselő, a Minisztertanács Tájékoztatói Hivatalának, 1957-től az MSZMP agitációs és propaganda osztályának vezetője. 1959-től az MSZMP Politikai Bizottságának póttagja, 1962-től tagja. 1959-től 1966-ig a Központi Bizottság titkára, később az Agitációs és Propaganda Bizottságnak vezetője, a parlament külügyi, ezt követően kulturális bizottságának elnöki tisztét tölti be (Online Magyar Életrajzi Lexikon é.n.).

¹⁵ 1944 őszén alakul illegális szerveződés, amelynek tevékenysége hónapokkal később megszűnik. A mozgalom nem azonos az 1957-ben alakult Kommunista Ifjúsági Szövetséggel (KISZ) (Dénes 1970; Sárközi 1981).

¹⁶ 1926-tól 1944-ig a Hétvezér u. 9. szám alatt működött Szegeden.

¹⁷ Élete, nagyobb vonalakban a *Délmagyarország* napilapban megjelenő cikkek alapján rekonstruálható: Mark Szemjonovics Hajtovics 1903-ban született. 1944-ben, a szovjet hadsereg főtisztjeként ő veszi át Butyenkó alezredestől a város irányítását, Szeged második városparancsnoka. Később, 1964 októberében Szegedre látogat, a város „felszabadulásának” 20. évfordulója alkalmából. A tudósítás szerint akkor, 63 évesen is aktív életet élt, az odesszai városgazdálkodási vállalat mérnöke (Délmagyarország 1964. október 14.: 3).

¹⁸ Életéről nincs forrásadat. Anyai tudható az akkori híradásokból, valamint későbbi visszaemlékezésekből, amely fent is olvasható.

¹⁹ dr. Baranyi János (1891-1971): zenetanár, zongoraművész, karmester. 1916-ban kerül Szegedre, a Városi Zeneiskolához. 1934-től városi zeneiskola igazgató Debrecenben. 1943-ban a zsidótörvények miatt nyugdíjazza, visszaköltözik Szegedre. Egy évadon keresztül (1944/45) konzorciumi szerződéssel a Városi Színházat igazgatja, majd megalapítja 1946-ban a szegedi konzervatóriumot. Utána 1957-ig a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tanára (Zsigmondné Pap 2008).

²⁰ Herczeg Vilmos (1883-1965): színművész. 17 évesen kezdi pályáját a Vígszínház színiiskolájában. 1923-ban Szegedre szerződik. Igen hamar népszerű válik komikus szerepeiben, a színház ünnepelt művésze. Élete utolsó öt évében már betegsége nem engedi játszani. 1965-ben a Szegedi Nemzeti Színház sajtó halottjának tekintette (Sándor 1998: 277-279).

²¹ Baranyi igazgató évadrepertoárját így jellemzi Akác László újságíró az „Ifjúsági Kamaraszínház, anno 1945” című cikkében, a *Délmagyarország* napilapban (Délmagyarország 1986. május 31.: 7).

²² Betlen-Bruckner László (1892 – 1980): Iskoláit szülővárosában, Szegeden végezte. 1914-ben, a bécsi Zenekonzervatórium elvégzése után karmesteri vizsgát tett a budapesti Országos Színiakadémiánél. Vidéki magyar városokban, és Bécsben, Svájcban, Franciaországban is vezényelt, kuplészámokat, filmzenét is írt, hangszerelt. Ezután a fajúldozás miatt a színészkamara visszavonja működési engedélyét. Álnéven, hamis papírokkal bujkál 1944 végéig. Eredeti nevét (Bruckner) ekkor változtatja Betlenre. A Szegedi Vígszínház mellett a szegedi városi, majd a Szegedi Nemzeti Színház karnagya. A színházak államosítása után Szolnok, Békéscsaba és az Állami Déryné Színház után Győrbe kerül a Kisfaludy Színházhoz. Haláláig, 1980-ig dolgozott a városban (Komoly 1981: 4; Sándor János 1998: 144).

²³ *Délmagyarország* releváns lapszámai alapján (1910-1925).

²⁴ Karády Katalin későbbi Szegedre érkezéséről és fellépéséről nincsenek információink. Bruckner valószínűleg imponálólóg, a koncesszió biztos elnyerése érdekében nyilatkozott így a városvezetésnek. Karády ezidőben egészségügyi problémájával, társaságtól elzártan él, ahogy erről a bevezetőben szólunk.

²⁵ Horvai István (1922 – 2004): rendező, színházigazgató, színészpédagógus. A szegedi Tanárképző Főiskola hallgatója 1941 és 1944 között. Eközben rendezést Both Bélától tanul, aki a szegedi színház főrendezője. 1949-től az Úttörő Színház főrendezője. Kossuth-díjat kap, majd 1957-ig a Madách Színházat igazgatja. Ezután Miskolc következik, a Fővárosi Operettszínház, majd a Vígszínház, amelynek 1979 és 1985 között igazgatója is. 1971-től haláláig tanított színészmesterséget a Színház-és Filmművészeti Főiskolán (később Egyetem) (Sándor 1998: 207-208).

²⁶ Rozsos István (1922-1963) színművész. 1945-ben, a Fialatok Kamaraszínházában kezdi pályáját, Szegeden, hamar Budapestre kerül. 1945/46: Belvárosi Színház, 1946: Magyar és Madách Színház, 1947: Művész Színház, 1947-1950: Madách Színház. Utána az Ifjúsági, a Petőfi Színházban és a Vidám Színpadon lép fel, majd 1960-63-ban a Jókai Színház tagja. 1963-ban öngyilkos lett (Székely 1994: 659).

²⁷ Nincs adat.

²⁸ A darab premierje: 1945. június 28; Nemzeti Színház kamaraszínháza. (Ez a mai Katona József Színház Budapestén.) Rendező: Gellért Endre (Staud 1960: 12).

²⁹ A hazai filmművészet eredményeire is érvényes ez a jelenség 1945 után.

³⁰ Oláh Gusztáv (1901-1956): „rendező, díszlet-és jelmeztervező. A József Műszaki Egyetemen folytat építészeti tanulmányokat, de végül a Zeneakadémián végez zongora szakon, de a képzőművészet iránt élesen érdeklődik. Az operaművészet felé fordul, scenikusként kezd az Operaházban 1921-ben. 1936-1941-ig az Opera főrendezője, majd 1941 és 1956 között az igazgatója. 1930-1956: ugyanott scenikai főfelügyelő, főtervező” (Székely 1994: 568).

³¹ Lehotay Árpád (1896-1953): „színművész, rendező, színházigazgató, színészpédagógus. Gépészmérnöki diplomával műkedvelő eladásokban játszik,

Hevesi Sándor felfigyel tehetségére, a Nemzeti Színházhoz szerződött, amelynek 1944-ig tagja. 1935-től az Országos Színészegyesület színiiskolájában tanít, majd a Színiakadémián is oktat. 1945 és 1947 között a Szegedi Nemzeti Színház igazgatója. Utána: Belvárosi Színház, majd Madách Színház. Később a Magyar Néphadsereg Színház szerződtette (mai Vígszínház), de betegsége miatt már ott nem tudott színpadra állni” (Székely 1994: 452).

³² Hevesi – Hoffmann – Sándor (1873-1939): „rendező, színházigazgató, kritikus, író, műfordító. Bölcsészeti és jogi tanulmányait Budapesten végezte, majd színikritikákat és színházelméleti cikkeket írt. 1912-ben az Operaház főrendezője. 1933-tól haláláig a Magyar Színházban rendez. 1927-1932 között a Színművészeti Akadémián is tanít színpadi rendezést” (Székely 1994: 302).

³³ Abonyi Tivadar (1887-1968): „színművész, rendező, festőművész. 1949-től az Operaházban rendez. 1957-től ismét Szegeden rendez. Festményeivel több kiállításon szerepelt” (Székely 1994: 12).

³⁴ Dr. Baranyi János a színházvezetés helyett a kulturális felsővezetéstől megbízatást kap a szegedi, városi zenekonzervatórium megszervezésére.

³⁵ Vaszy Viktor (1903-1979): „zeneszerző, karmester, operaigazgató. A piarista gimnázium után a Zeneakadémia hallgatója, mások mellett Kodály Zoltán is tanítja zeneszerzésre. 1927-től az Egyetemi Énekkarok karigazgatója. 1941-ben kinevezik a Kolozsvári Nemzeti Színház zeneigazgatójának. 1945-ben, Kodály közbenjárására nevezik ki a Szegedi Nemzeti Színház operatagozatának élére. 1949-ben megszűnik Szegeden az operatagozat, Budapestre költözik, kottát másol és vezényel. 1957-ben tér vissza Szegedre igazgatónak és fő-zeneigazgatónak. Legendás énekes-nevelő, szakmai tanár és gazdag operarepertoárt alakít Szegeden. 1969-ben már a Szegedi Szimfonikus Zenekar vezetője. Koncerteket dirigált és sűrűn áll a színház karmesteri pulpitusára is. Vezénylés közben, a színházban érte a halál” (Sándor 1998: 288-292).

³⁶ Az összefoglaló az operett szerzőjét nem jelöli. Lehetséges, hogy Huszka Jenő: Lili bárónő című művét jelölik, ám az írásmód és a cím nem egyezik.

³⁷ Fodor László (1896-1978): „író, újságíró. Színpadi műveit Molnár Ferenchez hasonlóan kitűnő technikával építi fel, amellyel külföldön is sikert arat. 1932-től több amerikai filmforgatókönyvet készít, a '30-as évek végén az USA-ba költözik. 1955-től a német filmgyártásban is szerepet vállal” (Székely 1994: 225).

³⁸ Hunyady Sándor (1892-1942): „író, Hunyady Margit színésznő és Bródy Sándor író fia. Újságíróként kezdi pályafutását. 1929-től a Vígszínház házi szerzője. Több novellájából filmet készítettek” (Székely 1994: 319).

“Cultural Land Distribution” in Szeged.

The beginnings of theater life in Szeged in 1944/45

Lálszó Róber Farkas

Even culture cannot avoid the influence of politics in Hungary after the Second World War. After months of destruction, communist action is also present in cultural life. A strange situation is created: the oppressive power is building, changes starting everywhere and culture also moves to a higher speed. At all levels, hard work is underway to change consciousness, announcing war with a pre-1945, civic, rather entertaining and business-like theater setting. At the same time, it is indisputable that the actors in the cultural sphere are provided with social security by the newly-built clientele after the revenue-oriented and concession-based private companies, unpredictable weekdays, after-war starvation, hiding and hopelessness. From the first months of 1945 the political messages are transformed into subconscious dogmas. The theater of Szeged is one of the prominent demonstration areas of the new cultural policy. In this study we analyze this political-cultural phenomenon.